

Biró Zsófia

joghallgató, (PTE ÁJK), az ÓNSZ elméleti-történeti tagozatának tagja

Az európai egység gondolattörténeti gyökerei

„Egységben az erő!”

I. Lipót magyar király már a XVII. században találó megjegyzést tett: „Egységben az erő!”. Bár mindezt a török elleni háború kapcsán állapította meg (véltetően a kereszténység és birodalmának egysége miatt), de igaza lett. A kijelentést katonai és gazdasági összefogásra egyaránt kell értelmezni. Kezdetben csak kísérletek voltak a különböző birodalmi egységek egy kézben tartására, majd az idő múlása és a történelem tanításai folyamán felismerték, hogy a hatalom nem összpontosulhat egy ember markában, azt meg kell osztani. Ugyanakkor még így is a legnagyobb gazdasági (és katonai) befolyással rendelkező országok kerülnek ki nyertesén, nyomják a legnagyobbat az egység irányításának latjába.

Az Európa-fogalomtól a gyakorlat alapjainak lefektetéséig

Az Európa-fogalom

Időszámításunk kezdetén az „Európa” szó jelentősége eltörpült a Római Birodalom nagysága mellett. Először a Kr. előtt V. században különböztették meg földrészünket Ázsiától, így született az Európa fogalom, ugyanakkor a VII. századig csupán földrajzi kifejezésként szerepelt. A VII. századtól kulturális töltetet kap: Ami az Európa-fogalomnak alapot adott, az nem volt más, mint a római egyház és annak feje, a pápa. A nyugati keresztény területeket a VIII. század végére a frank hódítások fogták össze egy birodalmi rendszerbe. Ekkortól lett ténylegesen és tudatosan használatos az Európa

kifejezés. Az Európa szó igazi pályafutása a humanistákkal kezdődött a XIV. században, lényegében a latin egyház országait értelmezték a kifejezés alatt.¹

A XVII. század közepén Richard Zouche oxfordi professzor már azt javasolta, hogy az uralkodók küldjenek követeket, akik közös ülésen tárgyalják meg a birodalmak közötti közös ügyeket, vagyis megjelent az első tényleges együttműködésre-törekvés. 1693-ban William Penn részéről már felmerült egy európai parlament gondolata is.²

Az 1776-os amerikai függetlenségi háború szerepe sorsdöntő elemként szolgált az „Öreg Kontinens” egységbe foglalásának történetében. A gondolat olyan nagy emberekben is felötlött, mint La Fayette márki és Tadeusz Kościuszko. Sőt, Immanuel Kant is felszólalt az egység gondolat mellett egy 1795-ös, békekongresszust indítványozó munkájában. Földrészünk politikai térképe azonban erős széttagoltságot mutatott, így az együttműködés gondolata nem lépte túl a vágyálom küszöbét. Másrészről viszont egy összeurópai parlamenti gyűlés gondolatát több értelmiségi is támogatta a XVIII. században.³

Az elmélettől a gyakorlatig – neves képviselők

Victor Hugo képviselői fellépésével oroszánrészt vállalt a francia politikai életben, így az egység gondolat kialakításában. Grófi rangra emelése után bekerült a konzervatív értékeket képviselő Felsőházba. 1851 és 1870 között politikai emigrációban élt, majd később visszatérte után a szenátusban republikánus, demokrata és szocialista eszméktől vezérelten politizált. Jean Monnet-t és Robert Schumant száz évvel megelőzve javasolta az Európai Egyesült Államok (Európai Unió) létrehozását. Megfogalmazta elképzelését az Európai Egyesült Államokról, s nem félt egy lapon emlegetni az európai egységet az Amerikai Egyesült Államokkal, miszerint az “Amerikai Egyesült Államok és az Európai

¹ Kecskés László: EU-Jog és jogharmonizáció. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2003. 15-17. o.

² Kecskés: i. m. 21. o.

³ Kalmár Szilvia: Az egyesült Európa gyökerei. <http://www.federalists.hu/index.php/2013-04-30-08-07-52/az-eu-elnoekei> (2014.10.11.)

Egyesült Államok a tengerek fölött kezet nyújtanak egymásnak, kicserélik termékeiket, kereskedelmüket, iparukat, művészetüket, géniuszaikat”.⁴

Abbé de Saint-Pierre, „a jó abbé”, nevéhez kötődik az „Örök-béke tervezet foglalatata”. Szorgalmazta egy intézményrendszer felvázolását, mint például uralkodók között állandó szövetséget, melynek célja a *status quo* fenntartása. Az anyagi fenntartást a tagországok hozzájárulásából kívánta rendezni. Megfogalmazta a tagállamok kötelezettségvállalását: konfliktus esetén egymás között lemondanak a fegyveres úton történő konfliktusrendezésről, s a tárgyalásos módszert választják. Az esetleges szerződésszegővel szemben alkalmazandó eljárásokat is tartalmazta, úgy mint a fegyveres kényszer, s végül a szavazási eljárásban a többségi szavazás, hozott döntés, vétójog rendszert kívánta meghonosítani.⁵

Mazzini a „Nemzetek Szent Szövetségének” megalapozást szorgalmazta, ezért 1834-ben létrehozta az Ifjú Európa nevű szervezetet. Elképzelése az volt, hogy az egyes nemzeti szervezetek egy testvériség-okmányt írnak alá, amely a szabadság, egyenlőség, haladás elvein alapul. Mindezt az 1848-as forradalmak is megerősítették.⁶

„A XIX. század alapjaiban véve nem kedvezett a közös Európa gondolatának, mert az államok még most is inkább háborúk útján „rendezték” konfliktusaikat, valamint az öreg földrész államainak politizálásában egyre inkább és egyre erősebben jelentkezett a nacionalizmus, így a közös európai történelem „dicsőített és megideologizált nemzeti történelmekké töredezett.”⁷ Richard Coudenhove-Calergi gróf fejtegette ki először nézeteit a páneurópai egységgel kapcsolatban. Számos munkájában említette elsődleges célkitűzésként az európai egység létrehozását. A gróf ugyanis szükségét érezte, hogy a kétpólusú világban Európa ne hagyja magát elnyomni, illetve ne csatlakozzon egyik

⁴ Kun Tibor: Az egyesült Európa gondolata, XIX-XX. század. <http://www.c3.hu/~klio/klio992/klio108.html> (2015.01.22.)

⁵ J. Nagy László: Az európai integráció politikai története. <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/3325/1/EUINTEGR.pdf> (2015.01.22.)

⁶ J. Nagy: i. m.

⁷ Kun Tibor: i. m.

nagyhatalomhoz se, hanem saját magát képviselje a harmadik, önálló félként. Ezt csak egy egységes Európában látta megvalósíthatónak.⁸

Aristide Briand 1929. szeptember 5-én a Népszövetségben tartott beszédében vázolta fel elképzeléseit az európai államok közötti összefogás szükségességéről, első sorban gazdasági megfontolásból. Egy európai gazdaságpolitika létrejöttét sürgette, de az integrációs fejlődésnek az 1929-33-as gazdasági válság miatt esélye sem volt kibontakozni.⁹

A II. világháború után a harmadik erőt reprezentáló Európa az Amerikai Egyesült Államokkal és a Szovjetunióval szemben nem kisebb képviselőre talált, mint Winston Churchill, aki 1946. szeptember 19-én Zürichben beszédet mondott, melyben javasolta az Európai Tanács létrehozását és a francia-német kibékülést. Az Európai Egyesült Államokat az ENSZ égisze alatt és laza szövetségként képzelte el. Egyike volt azoknak a politikusoknak, akik az elsők között szorgalmazták egy „Európai Egyesült Államok” létrehozását.¹⁰ Churchill górcső alá vette a II. világháborút, s arra a következtetésre jutott, hogy a tartós békét csak egy egységes Európa útján lehet biztosítani. Belefáradva a nem kevészer nacionalizmus fűtötte harcokba, híres beszédében arra bízta Európa népeit, hogy bizakodjanak a jövőben: „Európa nem engedheti meg magának, hogy a múlt sérelmeiből fakadó gyűlölet és bosszú vezérelje. Az igazságon, a könyörületességen és a szabadságon alapuló „európai család” újraalkotása felé „az első lépés csakis egy Európai Egyesült Államok felépítése lehet. Csak így adhatjuk vissza százmilliónyi dolgozó ember számára mindazt az örömet és reményt, amely nélkül nem érdemes élni.”¹¹

Beérik a munka, még inkább az elképzelések gyümölcse

⁸ Kalmár: i. m.

⁹ Kecskés: i. m. 22-23. o.

¹⁰ Várnay Ernő, Papp Mónika: Az Európai Unió joga. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest 2003. 31. o.

¹¹ Európai Bizottság: http://europa.eu/about-eu/eu-history/founding-fathers/pdf/winston_churchill_hu.pdf (2015.01.22.)

A keménykezű „Brit Bulldog” jól ismerte a II. világháború kegyetlenségeit, és azokat elkerülendő, síkra szállt az „Európai Egyesült Államok” eszméje mellett. Kezdeként az Európa Tanács felállítását javasolta. Európa nemzetei hallgattak a bölcs szóra, s 1948-ban részt vettek a Churchill elnökletével zajló hágai Európa Kongresszuson, majd 1949. május 5-én létrehozták az Európa Tanácsot. Szintén Churchill vetette fel elsőként az egységes európai hadsereg ötletét is. Pontosan tíz év elteltével az Emberi Jogok Európa Bírósága is megkezdte működését.¹²

A gondolattörténeti áttekintés Robert Schuman és Jean Monnet neveivel zárul, tőlük számítjuk az európai egység gondolatainak valós összefoglalását, azok gyakorlati megteremtődését.

Vissza a múltba: a gyakorlat korai megvalósulásai

Az egység-gondolatok már a történelem korai szakaszában is foglalkoztatták az erős birodalmak uralkodóit. Néhány példát áttekintve érdekes párhuzamra lelhetünk a múlt gyakorlata és a későbbi idők elméletei között, már az ókori Rómától egészen a XIX. század elejéig.

Imperium Romanum

Az említett „Egységben az erő!” elméletet már az ókori Rómában is kiválóan tudták alkalmazni. A Római Birodalom legnagyobb kiterjedése idején, [Kr. u. 117](#)-ben, [Traianus császár](#) alatt körülbelül 5 900 000 km²-t tett ki. Ezzel uralma alá tartozott Itália, az Alpok, a Duna déli partvidéke, a germán területek északi részét leszámítva egész Nyugat-Európa, illetve Észak-Afrika, valamint a Közel-Kelet és Kis-Ázsia mediterráneumi partvidéke, a Balkán-félsziget, a Kárpát-medence nyugati és keleti része, valamint függőségi viszonyban a Fekete-tenger partvidéke. A Római Birodalom Nyugat-[Eurázsia](#) lakosságának hozzávetőlegesen felét foglalta magába.¹³

¹² Európai Bizottság: i. m.

¹³ Országos Széchényi Könyvtár: <http://dka.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=009169>

A római hódításokat az első szakaszban – a pun háborúk lezárulásáig – a védekező imperializmus, a másodikban – a polgárháborúk kezdetéig – a tervszerű imperializmus, a principátus kialakulásáig pedig a nagy imperialista politika jellemezte. Az utóbbi két időszak valóban célzottan a birodalomépítéssel telt.

Ugyanakkor a *Pax Romana* kifejezése jól tükrözi a birodalmon belül megteremtendő béke fontosságát. Róma nem hozott létre homogén területi államot, a tőle függővé vált közösségeket nemzetközi szerződésekkel rendelte alá akarátának. A meghódított területek belső viszonyainak rendezését legnagyobb részben átengedte az uralma alá kerülteknek, azok megtarthatták önkormányzataikat, hazai jogukat, megkönnyítve ezzel a római uralom elviselését.¹⁴

Ha belegondolunk, az EU kapcsán is elmondhatjuk, hogy még nincs az USA integrációs szintjén, ugyancsak nemzetközi szerződések által létesít jogviszonyt tagállamai között ill. azok egymás közt, továbbá a tagországok szintén megőrizhették saját jogukat, kötelesek azonban az uniós jogból eredő kötelezettségeiket teljesíteni.

Ahhoz, hogy az ókori Rómában a meghódított területet egyben is lehessen tartani, megfelelő jogrendszerre volt szükség. Mint azt az Európai Unió esetében is megfigyelhetjük, Róma esetében is a középpontban a gazdasági érdekek álltak és

¹⁴ Benedek Ferenc – Pókecz Kovács Attila: Római magánjog. Budapest–Pécs 2014².

állnak. Ebből következik, hogy az egyik legfontosabb jogterület a birodalmon belüli és kívüli kereskedelem, avagy a *ius gentium*.

Ius gentium – az árucseré-forgalom közös joga

A köztársaság korszakában Róma kiterjesztette fennhatóságát a Földközi-tenger térségére, s megkezdte a népek magánjogi, elsődlegesen kereskedelmi viszonyainak egységes rendezését a *ius gentium* szabályaival. Mivel az egyes népek az ókorban saját joguk szerint éltek, kezdetben a Rómába érkező idegennek egy római patrícusnak, mint patrónusnak a közbenjárására volt szüksége ahhoz, hogy ügyleteket kössön, vagy jogi védelmet élvezzen.

Miután Róma kiterjesztette fennhatóságát az Appennini-félsziget területére (körülbelül Kr. e. 270-től), majd a pun háborúk nyomán uralma alá került az egész Mediterráneum, az árucseré-forgalom felgyorsulása következtében oly gyakorta merültek fel problémák,¹⁵ hogy az ilyen ügyek megoldására Kr. e. 242-től külön magisztrátust, úgynevezett *praetor peregrinust* rendeltek ki.

Ezt követően a korai császárság korszakában, amely a *Pax Romana* korszakaként ismeretes, a birodalom összterületét a császár ellenőrizte, s megkezdődött az egységes, központosított hatalom kiépítésének folyamata. Ez többek között a tartományok romanizálásával, a római polgári cím kiterjesztésével, valamint a *ius civile*, a *ius honorarium* és a *ius gentium* egységes *ius Romanum*má fejlesztésével vált megalapozottá.¹⁶

A folyamatot könnyen összevethetjük az Európai Unió fejlődéstörténetével: míg a Római Birodalom esetében birodalom részek, addig az EU tekintetében országok közti kereskedelemről beszélhetünk. Következő lépcsőfokként a *ius gentium* kiterjesztésével mindezt jogi keretek közé kezdték szorítani, míg az EU tekintetében a német-francia gazdasági együttműködésre, majd az abból kifejlődő, Olaszország és a BENELUX

¹⁵ Például melyik jog szerint kell szabályozni az ügyleteket vagy a peres ügyeket abban az esetben, ha az egyik fél római polgár, a másik pedig *peregrinus*, vagy ha a felek különböző tartományokból származó *peregrinusok*.

¹⁶ Benedek – Pókecz Kovács: i. m.

államok részvételével létrejövő Európai Szén- és Acél Közösségre gondolhatunk (1951. április 18.). Még tovább tekintve, az említett római császárkorban a központosításra és az egységesítésre helyeződött a hangsúly, miközben a birodalom csak terjeszkedett. Ezt az időszakot – az európai integrációt tekintve – a XX. sz. második felének feleltethetjük meg, mint az EU-s jogrendszer kezdeti fejlődési szakaszai, az integráció fokai, úgy mint: a legnagyobb kedvezmény elve, a belső egységes közös piac 1958-tól, vámunió 1968-ra, majd gazdasági és monetáris unió a Maastrichti Szerződés értelmében.

III. Alexandrosz¹⁷

Arisztotelész megállapítása szerint „a hellenség a világ urává lehetne, ha egységes államszervezetbe tömörülne”. Mint ahogy azt a térképből is láthatjuk, bár Alexandrosz egy egységes világbirodalom kiépítésére törekedett, azt erősen keleti orientációval tette. Legfeljebb közigazgatással kapcsolatos elképzelései – ami a perzsa közigazgatási rendszer átvételét jelentette (igyekezett a központi hatalom folytonosságát hangsúlyozni, de meghagyta a birodalomrészek viszonylag önálló igazgatását, akárcsak a rómaiak) – szolgálhattak mintául az európai egység gondolatok esetében. Alexandrosz birodalmának fő problémájaként azt emelhetjük ki, hogy túl nagyok voltak a különbségek a számos nemzetiség között, és túl kevés idő kínálkozott a rendszer

¹⁷ <http://tortenelemklub.com/okor/okori-goeroegoek/113-nagy-sanor-makedon-birodalma-tanulmany>

megszilárdítására. Az egyes országok a gazdasági-társadalmi fejlődés különböző fokán álltak, és minden nép más szokás-körrel, valamint politikai hagyománnyal rendelkezett.¹⁸ Alexandrosz halála egyet jelentett birodalmának halálával is, mert az egyes területeket csak laza közigazgatási rendszer foglalta egybe, mely az uralkodó személyében központosult, így lényegében párhuzamosan szűntek meg.¹⁹

A magyar véna: vajon miben gondolkozott Hunyadi Mátyás?

1463-ban Hunyadi Mátyás a bécsújhelyi megállapodás értelmében 80.000 aranyforint váltságdíj ellenében visszaszerezte III. Frigyesztől a Szentkoronát. Mátyás bevételeinek növekedésével párhuzamosan fejlesztette a hadsereget. Az 1460-as évek közepétől egyre több zsoldost fogadott fel. Ebből is látszik, hogy a XV. században még katonai alapon próbálták megszerezni és megtartani a hatalmat. Hadjáratokat indított Csehország és Nyugat felé is. Felismerte, hogy a törökök ellen csak szélesebb összefogással lehet védekezni, amihez a Német-római Birodalom erőforrásai nyújthattak segítséget, ezért Mátyás elérkezettnek látta az időt, hogy császárrá választassa magát, ez azonban csak terv maradt. Sikeres csehországi hadjáratát követően Brünmben, 1469. május 13-án cseh ellenkirállyá koronázták, hogy ezáltal választófejedelem lehessen, Podjebrád György csehországi uralmát azonban nem tudta felszámolni.

Célja véghezviteléhez, hogy Német-Római Császár, s talán így egy hatalmas, egységes birodalom – mely magában foglalta volna a magyar, cseh és német területeket – élén Közép-Európa ura lehessen, 1483-ban elfoglalta Alsó-Ausztriát, majd 1485-ben Bécsset, s a királyi székhelyet is ide helyeztette át. Tervét nem volt képes beteljesíteni, mert 1490. április 6-án, Bécsben váratlanul meghalt.²⁰

Visszatérve Podjebrád Györgyhez, talán az ő nevéhez fűződik az első európai egységterv a XV. századból, melyet az oszmán veszély hívott életre: „Szövetség és Konföderációs

¹⁸ Ez a helyzet az Európai Unió területén sem alakult eltérően – felmerül a kérdés: ez vajon jelenthet némi veszélyt az európai integrációra, vagy sikerül rajta túllépnünk?

¹⁹ Száray Miklós: Történelem I. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 2012. 61-64. o.

²⁰ Száray: i. m. 202-216. o.

Szerződés XI. Lajos, Podjebrád György és Velence között a török ellen”. Lényegében a három megnevezett hatalom köré tömörülésre szólította fel Európa keresztény államait a törökkel szemben.²¹

Napóleon hódításai és egységesítési törekvése

A legfontosabb tény, melyet Napóleonnál meg kell jegyeznünk, az a XIX. század eleji vámuunió, amely a kontinentális zárlat keretén belül a britek elleni embargó bevezetésével (1806) kelt életre, valamint a napóleoni kodifikáció. A rendszer demonstrálta egy Európa-méretű gazdasági rendszer működőképességét. Ennek eléréséhez rögzös út vezetett, ám a „Kis Korzikai” viszonylag könnyen ment végig rajta.

Napóleon 1795-ben tűnt fel Párizsban, ahol a Konvent védelmét szolgáló seregek élére helyezték. Folyamatos győzelmei után 1799-ben államcsínyt hajtott végre, első konzullá nevezte ki magát. 1804-ben szintén a saját fejére helyezte az arany babérkoszorút, s ezzel császárrá lett, majd katonai diktatúrát vezetett be. Nem kérdés, az egységes Európa volt Napóleon nagy álma, természetesen saját irányítása alatt. Beiktatása után közigazgatási, katonai, oktatási és jogi reformok sorát hajtotta végre, melyek lényegi hatást gyakoroltak a francia társadalom fejlődésére, s az egységesítést előmozdítandó, hódításai után a megszerzett területekre is szándékában állt kiterjeszteni reformjait, valamint a napóleoni kodifikáció gyümölcseit, az 1804-es Code Civilt, az 1806-os polgári perrendtartást, a Kereskedelmi Jogi Törvénykönyvet 1807-ből, a Büntető Eljárásjogi Törvénykönyvet 1808-ból és az 1810-es francia Büntető Törvénykönyvet.

1800 és 1811 között a korzikai stratéga, zseni és császár kiterjesztette hatalmát Ausztriára, hatalmas területet nyert el Poroszországtól, megszüntette a Német-Római Császárságot, a tilsiti béke után ő lett Európa irányítója. 1809-ben lerohanta Spanyolországot és Portugáliát, majd még Dalmácia és a magyar tengeremlék is francia fennhatóság alá került. Ha hatalomvágya nem sodorja minden áron a cári

²¹ Hautzinger Zoltán: Prologus. <http://www.pecshor.hu/periodika/2004/Prologus.pdf>

Oroszország felé, akkor talán másképp alakult volna Európa történelme és Napóleon egységesítési törekvései célt érnek.

Napóleon egységesítési szándékaihoz nem fér kétség, ugyanakkor ismert, hogy a francia jog erőszakos kiterjesztésére történő próbálkozások nem jártak sikerrel a meghódított területeken, a császárság bukása után a francia és franciabarát területeket leszámítva mindenki visszatért saját jogának alkalmazásához.²²

Összegzés

Az európai egység gondolat történeti gyökereit, illetve múltbeli megvalósulásra tett egyes kísérleteit szemügyre véve megállapíthatjuk, hogy a törekvés egy egységes Európára már a kezdetek óta fennállt, és létrejöttéig hosszú út vezetett, mely idő alatt az elképzelés sokat formálódott, de a cél nagyjából mindig azonos maradt: egy egységes, erős, a gazdasági és nagypolitikai érdekeket megfelelően kiszolgáló európai egység. A hosszú munka végül a modern korban az Európai Unióban öltött alakot, s napjainkban is formálódik a tagországok elvárásainak megfelelően.

²² Nemzeti Közszolgálati Egyetem: Heti gondolat – Napóleon Bonaparte. <http://uni-nke.hu/hirek/2014/08/18/heti-gondolat-napoleon-bonaparte> (2014.11.10)